

DOI 10.46493/2663-2675-2021-3-4-3
УДК 623.094:339.94

СПІВПРАЦЯ УКРАЇНИ І ТУРЕЧЧИНИ у сфері військово-промислового комплексу в контексті стратегічного партнерства між двома країнами

Summary

Denys Moskalyk, Department of Foreign Policy National Institute for Strategic Studies. Cooperation between Ukraine and Turkey in the field of military-industrial complex in the context of strategic partnership between the two countries

Ukraine and Turkey are united by a set of factors that have developed historically and serve as the basis for fruitful cooperation in the area of military-industrial complex. The two countries have achieved intensive development of the military-industrial complex in different periods. For Ukraine, this is the Soviet period, the 1930s and 1980s, and for Turkey, the last three decades. Turkey is engaged in the development of digital defence technologies, while Ukraine develops the production technology base. Ukraine and Turkey have great prospects for cooperation in many areas, including digital communication systems, strike drones, high-precision weapons, radar systems, active defence systems for armoured vehicles, transport aircraft, engines, and shipbuilding. The example of the military campaign in Karabakh, in particular the capabilities and effectiveness of drones in modern warfare, established the importance of this experience for Ukraine, which can be used both in military combat and in special operations and sabotage against individual members of enemy command and control objects. Endless conflicts in the global south continue to create new opportunities for the export of high-tech products of Ukrainian and Turkish gunsmiths. Establishment of a system of strategic communications between Ukraine and Turkey in the area of the military-industrial complex operation is possible through the development of a plan of future actions to anticipate all possible scenarios. Therefore, the authors of the study establish that the strategic partnership between Ukraine and Turkey not only helps strengthen Ukraine's defence capabilities and obtain the latest models of armaments for the Armed Forces of Ukraine, but also increases the export potential of the currently existing military-industrial complex.

Keywords: weapon production, enemy, defence technologies, drone, military campaign.

ВСТУП

Враховуючи економічну ситуацію й важливість військово-промислового комплексу для забезпечення національної та міжнародної безпеки, керівництво України надає значної уваги питанням забезпечення розвитку та безпеки військово-технічного співробітництва. У рамках цієї проблеми гостро стоїть питання повноцінного розвитку та використання українських систем і компонентів для налагодження експорту та імпорту як для власних потреб, так і в інтересах іноземних партнерів. Україну і Туреччину об'єднує цілий ряд факторів, що склалися історично і водночас є підставою для плідної співпраці у сфері військово-промислового комплексу (ВПК):

– Історичний статус периферії стосовно основних економічних і технологічних центрів.

– Положення хоч і периферійних, але важливих регіональних політичних та економічних центрів. Унаслідок цього створювалися підстави для розвитку певних галузей, але водночас зберігалася значна залежність від зовнішніх постачальників

через відсутність замкнутих циклів виробництва та нестачу власних технологій.

– Специфіка модернізації в обох країнах, що проводилася в порівняно короткий період з інтенсивним залученням засобів державної політики. Наслідком цього стала значна нерівномірність розвитку різних галузей суспільного життя, економіки і – відповідно – військово-промислового комплексу.

– Різні періоди найбільш інтенсивного розвитку ВПК. Для України – це радянський період 1930 – 1980-х, а для Туреччини – це період останніх трьох десятиліть: з 1990-х років та в перші два десятиліття XXI століття. Відповідно в Україні найбільш інтенсивний розвиток припав на першу, а в Туреччині – на другу хвилю науково-технічної революції (НТР). Унаслідок цього в Україні в ряді галузей краще розвинуті конструкційні технології, а в Туреччині – технології другої хвилі НТР, цифрові, інформаційні технології, електроніка. Внаслідок перелічених вище фактів, що історично склалися, військово-промислові комплекси одне одного дуже добре доповнюють [1].

Крім того, Україну і Туреччину об'єднує наявність проблеми сепаратизму та тривалих військових конфліктів на власній території, до яких залучені збройні сили обох країн. Усе це робить співпрацю у сфері ВПК для обох країн не лише взаємовигідною для економіки та технологій, але й надзвичайно необхідною з огляду на політичні та військові фактори.

Основні перспективні напрями співпраці:

- цифрові системи зв'язку;
- ударні безпілотні літальні апарати;
- високоточне озброєння;
- радіолокаційні системи;
- системи активного захисту для бронетехніки;
- транспортна авіація;
- двигунобудування;
- суднобудування.

За таких умов спеціалістами з теми відзначається, що однією із наріжних умов успішного створення системи стратегічних комунікацій є активне планування, а не реагування на події. Саме активне планування є пріоритетною проблемою в умовах сучасної гібридної

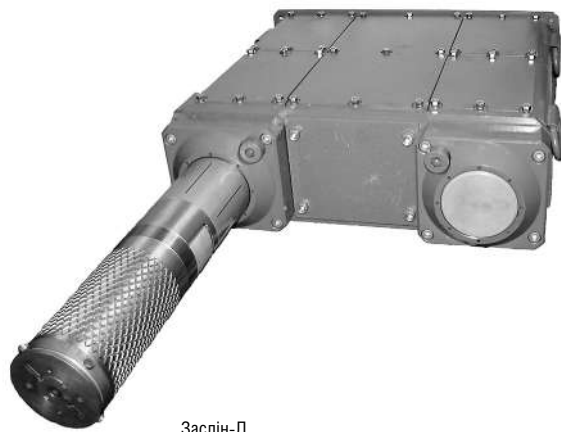
війни. У разі, якщо стратегічні комунікації зводяться до реагування на подію, перспективи його результативності сильно зменшуються [2 – 5]. Відповідно саме цей досвід потрібно використовувати при налагодженні стратегічних комунікацій між Україною і Туреччиною, зокрема в галузі ВПК.

ДОСВІД ВІЙСЬКОВОЇ КАМПАНІЇ У КАРАБАСІ

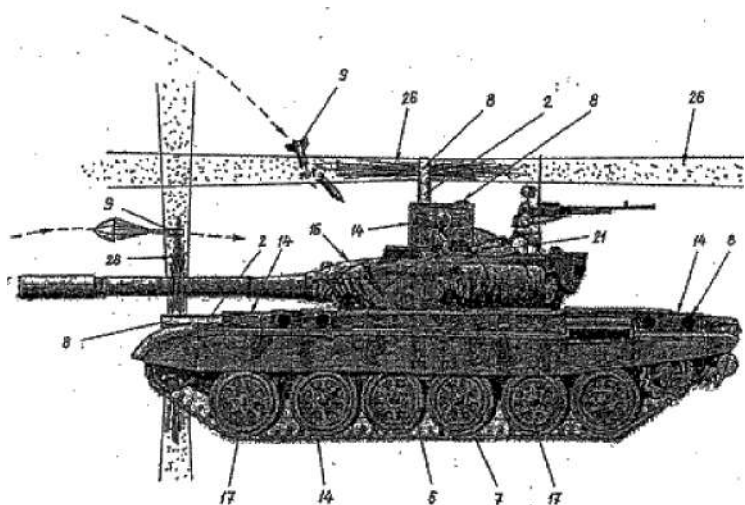
Бойові дії в районі Нагірного Карабаху між силами Азербайджану та Вірменії продемонстрували надзвичайні можливості безпілотників у сучасній війні. Саме їхнє використання дозволило Збройним силам Азербайджану не лише помітно просунутися у ході організованого ними наступу, але й знищити значну частину техніки Збройних сил Вірменії та невизнаної Нагірно-Карабахської республіки. Особливо у бойових діях відзначилися турецькі безпілотники «Байрактар ТБ2» та ізраїльські керовані баражируючі боєприпаси «Хароп». Значна перевага «Байрактара ТБ2» у своєму класі в тому, що він має найбільшу тривалість польоту – приблизно 24 годин. Це дуже зручно для розвідувально-ударного апарату. Відповідно, якщо безпілотник не завдає удару, він наводить на ціль артилерію, РСЗО (реактивну систему залпового вогню) та ракетні комплекси, що складають основу вогневої потужності сухопутних військ.

Саме завдяки активному та вмілому використанню БПЛА (безпілотних літальних апаратів) азербайджанським силам уже протягом перших 24 днів бойових дій, у вересні – жовтні 2020-го, вдалося підбити та знищити наступну техніку противника: 114 танків, 43 БМП (бойових машин піхоти) та БТР (бронетранспортерів), 141 одиницю артилерії та РСЗО, 42 одиниці зенітно-ракетних комплексів і радарних установок, 242 одиниці автомобільної техніки. Крім того, було знищено 44 склади та командних центри. Отже, саме БПЛА стали основним засобом нанесення втрат противнику з боку азербайджанських сил. Крім того, БПЛА мають відносно короткий строк підготовки операторів.

Попри те, що БПЛА значно поступалися у плані вогневої потужності звичайним засобам сухопутних

Заслін-Л

військ, їм вдалося компенсувати це за рахунок надзвичайної хірургічної точності нанесення ударів. Цьому сприяло використання високоточного озброєння безпілотників. Окрім техніки, БПЛА також вдалося нанести значні втрати живій силі противника, а також провести вдалу атаку навіть на окремий службовий автомобіль міністра оборони Нагірного Карабаху. Тож надзвичайна ефективність БПЛА у рамках даної кампанії показує нам можливості використання даних зразків техніки як у рамках загальновійськового бою, так і в ході спеціальних операцій і диверсій, спрямованих проти окремих представників командування та об'єктів противника. Надзвичайну цінність досвід даної кампанії представляє для України, оскільки він, по-перше, демонструє успішні заходи з деокупації тимчасово окупованих територій, які обороняють значні сили противника. По-друге, доводить, що ефективно використовувати подібні засоби може навіть армія середніх можливостей. Відповідно досвід даної військової кампанії має уважно вивчатися, а відповідна техніка – середні БПЛА та баражуючі боеприпаси – має бути використана Збройними силами України (ЗСУ) для деокупації територій [6].

АКТУАЛЬНИЙ ДОСВІД СПІВПРАЦІ МІЖ УКРАЇНОЮ І ТУРЕЧЧИНОЮ

Важливими прикладами успішної співпраці між Україною та Туреччиною в галузі військово-промислового комплексу стала закупівля тепловізійних камер Eye Lr S у турецької компанії «Aselsan» для встановлення на українських ПТРК (протитанкових ракетних комплексах) «Стугна-П», а також ударних безпілотників «Байрактар ТБ2» у компанії «Baykar Makina» з комплектом з міні-бомб МАМ-L (також відомої як Smart Micro Munition) від Roketsan [7]. Отже, взамовигідна співпраця між Україною і Туреччиною вже не лише сприяє зміцненню обороноздатності України та отриманню новітніх зразків озброєння українськими Збройними силами, а також підвищує експортний

потенціал уже наявних потужностей ВПК. У рамках курсу на поглиблення українсько-турецької співпраці в галузі ВПК діє також Міністерство оборони України. 14 грудня 2020 року міністр оборони України А. Таран підписав угоди з турецькими компаніями про передачу технологій і виробництво корветів та ударних безпілотних авіаційних комплексів для потреб ЗСУ. Підписання відбулося в рамках візиту турецької делегації на чолі з Президентом Директорату оборонної промисловості Турецької Республіки І. Деміром [8].

А. Таран заявив, що реалізація цих проектів дозволить «радикальним чином посилити бойові можливості ВМС ЗС (Військово-морських сил Збройних сил) України». Окремо відзначили, що «це перші в історії зовнішньоекономічні угоди на товари військового призначення, укладені Міністерством оборони України». Угодами передбачено будівництво п'яти корветів типу Ada [9]. Перший побудують у Туреччині, а решту – в Україні. Вартість кожного – приблизно 8,0 млрд гривень (близько 265 млн євро). На схожих умовах, як нещодавно повідомлялося, було досягнуто домовленостей і з Великобританією. Чи буде цей контракт доповненням або заміною – поки невідомо. На сьогоднішній день у строю ВМС Турецької Республіки чотири таких корвета – F511 «Хейбеліада», F512 «Бююкада», F513 «Бургазада», F514 «Кіналіада». Довжина кораблів – 100 метрів, ширина – 14,40, осадка – 3,90, водотоннажність – 2 400 тонн. Максимальна швидкість ходу – приблизно 30 вузлів, дальність плавання – 3 500 миль, екіпаж – 100 чоловік. Озброєння – 76-мм гармата OTTO Melara, кілька великокаліберних кулеметів, до восьми протикорабельних ракет «Гарпун», ракетна система ППО (протиповітряної оборони), два триствольні торпедні апарати для торпед Mk.46 і протичовновий вертоліт S-70 Seahawk. Що стосується БПЛА, то Туреччина готова вкласти свої власні кошти для будівництва в Україні підприємства, яке буде збирати безпілотники. Йдеться про ударні дрони «Байрактар ТБ2» та інші системи, які розроблені та виготовлені компанією Baykar Makina [10].

Партнерські відносини України з Туреччиною поступово переходять від переговорів про Зону вільної торгівлі та роботи у сфері ВПК на щось більше. Рано назвати це союзницькими відносинами, а рядовою взаємодією країн – уже неможливо. «Стратегічне співробітництво» є найбільш підходящим терміном для характеристики співпраці між двома країнами, бо від підписаної 2016 року угоди, коли Україна виділяла 15 млн доларів на покупку турецьких товарів військового призначення, відбувся значний прогрес у співпраці [11]. Анкара модернізувала 169 танків Т-60 ТМ, оснастивши їх системою активного захисту AKKOR PULAT – це український «Заслін-Л», локалізований у Туреччині. П'ять батальйонів танків за допомогою українських технологій здатні збивати ворожі ракети на підльоті. Крім того, туркам відвантажуються керовані ракети «Конус» від КБ (конструкторського бюро) «Луч» – вони пробивають практично будь-які танки в регіоні, за винятком, можливо, броні «Цахала» з комплексом активного захисту.

У Туреччині налітали десятки годин ударні дрони «Bayraktar Akinci ТІНА», у яких використовуються українські двигуни від «Івченко-прогрес» – 12 їх було поставлено Анкарі з 2018 року. Висотний ударний дрон з тонною корисного навантаження – після успіхів турецьких безпілотних літальних апаратів у Лівії та Нагірному Карабаху звучить як назва смачного десерту. Це вже не легка платформа, а, по суті, завдання для повноцінного бомбардувальника та можливість збивати повітряні цілі або нести крилаті ракети. Судячи з того, що Туреччину цікавлять не тільки ті двигуни, що вже були куплені, але й двигуни від «Мотор Січі», то планується взаємодія не тільки для проекту вище. Бо йдуть розробки і безпілотного винищувача, і «птахи» для ведення радіоелектронної боротьби, і турецьких крилатих ракет, для яких можуть знадобитися українські двигуни.

Перспективи експорту – 600 млн доларів за десятиліття – вагомий успіх для українських виробників озброєння [11].

Україна ж у своїй візії розвитку ВПС поставила завдання в 12 комплексів «Байрактар ТБ2» на озброєнні – по чотири дрони і станція управління у комплексі: всього 48 машин. Йде робота з локалізації великовузлової «викруткової» збірки в Україні, що допоможе на третину скоротити операційні витрати. Півсотні ударних дронів і пара тисяч плануючих бомб – хороша відповідь для загроз на протяжному узбережжі та східному кордоні на північ від зони Операції об'єднаних сил. Важать бойові частини «Байрактара ТБ2» МAM-L приблизно 120-мм міни і запросто можуть вивести з ладу як рубку судна, так і вразити бліндаж або броньовану ціль. Такий засіб доставки широкого формату – те, що потрібно для завдань Збройних сил України. Натомість же турки отримали локалізацію ПТРК «Скіф» (та ж «Стугна-П» – тільки в експортному варіанті). Можливо, вони хочуть зробити повний цикл для своїх протитанкових комплексів Serdar ATMLS (Anti-Tank Missile Launching System) від компанії «Aselsan», а й цілком ймовірно, що ПВК (приватна військова компанія) «Вагнер» вельми скоро познайомиться з ними в Лівії або ССО РФ (сили спеціальних операцій Російської Федерації) – на півночі Сирії.

До Туреччини відвантажили ЗРК (зенітно-ракетний комплекс) С-125 і кілька радарів, разом з оглядовим Двохкоординатним П-180 У. І розташування подібних стаціонарних комплексів за лінією кордону в Туреччині з роботою по соколам Б. Асада і В. Путіна в Ідлібі із засідки, і передача до Лівії, щоб на знайомій матеріальній частині регулярна армія збивала китайські дрони повстанців Х. Хафтара – цілком логічний хід. Контракт з Катаром, куди турки продають 342 бронетомобілі «Ejder Yalçın» з модулями «SARP-D», озбро-

Аселсан

еними українськими ракетами від КБ «Луч», є лише частиною плодів перспективної українсько-турецької співпраці. Зараз корпорація «Aselsan» створює чисто протитанкову варіацію модуля, а потреба сил безпеки Туреччини (армії, поліції та жандармерії) у всіх модифікаціях – під 2 000 штук. Це величезний ринок для високоточної зброї – і Катар, і Туреччина активно беруть участь у війні в Лівії і в Сирії, так що поповнювати запаси доведеться регулярно [12].

Туреччина отримала лінію зі збирання протитанкового ракетного комплексу «Скіф». Крім того, в Україні є й прямі замовлення на поставку комплексів і ракет до них. Вони можуть піти турецьким і протурецьким силам у Сирії і Лівії або ж до Катару, з яким Туреччина активно розвиває співпрацю та для якого вона, по суті, є донором безпеки [13]. Вже тривалий час розвивається співробітництво на рівні збройних сил, що зумовлено об'єктивними інтересами обох країн. З огляду на важливість геополітичної обстановки у басейні Чорного моря продовжується розвиток військового співробітництва з Туреччиною як стратегічним партнером України. Останнім часом співпраця між Анкарою та Києвом набула додаткової значущості [14]. 16 травня 2016 року між Збройними силами України та Турецької Республіки підписано Імплементативний план військового співробітництва Збройних сил України та Турецької Республіки, який містить практичні кроки, спрямовані на нарощування оперативних спроможностей Збройних сил України. Зазначений документ підготовлено з метою практичної реалізації домовленостей, досягнутих під час зустрічі начальника Генерального штабу – Головнокомандувача Збройних сил України та начальника Генерального штабу Збройних сил Турецької Республіки у лютому 2016 року [15].

З боку української сторони Імплементативний план підписав начальник Головного управління військового співробітництва та миротворчих операцій Генерального штабу Збройних сил України генерал-лейтенант Л. Голопатюк, з турецької – Військовий аташе при Посольстві Турецької Республіки в Україні капітан 1 рангу М. Аслан. Імплементативний план чітко визначає напрями та сфери військового співробітництва між збройними силами двох держав до 2020 року, зокрема: реформування та оборонне планування, військова освіта та підготовка військ, консультативно-дорадча допомога та співпраця між видами збройних сил [15]. Перша окрема танкова Сіверська бригада оперативного командування «Північ» Збройних сил України стала першою у переоснащенні турецькими радіостанціями УКХ (ультракороткі хвилі)-діапазону «Aselsan». Радіосистеми вже інстальовані на бойовій техніці, що входить до складу бригади. Саме ж обладнання поставляється згідно з Державною програмою розвитку озброєння та військової техніки. Одним із завдань, яке вирішували інженери турецької компанії у рамках співпраці – підтримка їхніх радіозасобів стандарту DMR (Digital Mobile Radio). Це дає можливість забезпечити оперативну взаємодію українських підрозділів, на озброєнні яких перебувають станції виробництва

«Aselsan» і «Motorola». Встановлена на бойових машинах система зв'язку задовольняє всі вимоги, що стосуються ергономіки та можливостей функцій управління. Для роботи з радіостанціями особовий склад підрозділів зв'язку бригади проходить відповідне навчання. Підсумковий результат роботи – це на кінець серпня організувати радіомережу бойового управління на радіостанціях «Aselsan», зокрема й при виконанні завдань в Операції об'єднаних сил [16].

Радіосистеми УКХ-діапазону компанії «Aselsan» стали переможцями в порівняльних випробуваннях, які завершилися в ЗСУ влітку 2017 року. Восени того ж року в Києві було відкрито навчальний центр компанії. За цей час між Україною і керівництвом Aselsan підписано ряд угод про співпрацю, до яких належать як плани відкриття спільного виробництва, так і передача технологій [16]. Туреччині доводиться вкладати чималі гроші в заміну імпорту зброї і в модернізацію. Так що можна сказати, що тут країни ідеально доповнюють одна одну – Україні поки, крім Сполучених Штатів Америки, мало хто згоден продавати летальне озброєння, й Україна має технології, але не має гроші на серію. А Туреччина має більше ресурсів, амбіції в регіоні, добуває вертольотоносець, але є нестача досвіду в ряді галузей військово-промислового комплексу – наприклад, у танкобудуванні або двигунобудуванні. Є плани спустити на воду вісім корветів типу Ada і чотири фрегати протиповітряної оборони – на майже 2,0 млрд доларів до 2030 року [11]. І налагодження співпраці з турецькими партнерами та домовленості про створення спільного підприємства з українською компанією «Зоря-Машпроект», яка випускає енергетичні установки для кораблів, створює додаткові можливості для роботи.

Важливо також відзначити взаємне підвищення експортного потенціалу військово-промислового комплексу України і Туреччини завдяки співпраці між ними. Лише за перші два місяці 2019 року «Прогрес» продав Саудівській Аравії 140 ПТРК «Скіф» і «Корсар» і 840 ПТУР (протитанкових керованих ракет) на 58 мільйонів доларів, зокрема з турецькими компонентами, а саме: переносний протитанковий ракетний комплекс «Скіф», до якої належить пускова установка, пристрій наведення, модуль дистанційного керування та турецький тепловізор Eye Lr S компанії «Aselsan». Всього за весь 2019 рік з України до Саудівської Аравії було поставлено понад дві тисячі протитанкових ракетних комплексів і ракет до них. Поставки 2019-го є лише продовженням масштабних поставок 2018 року. Загалом це надає КБ «Луч» статусу одного з найбільш успішних центрів українського військово-промислового комплексу. Активність закупок і номенклатура боєприпасів зумовлена головною нинішньою війною Саудівської Аравії – тривалою кампанією в Ємені. Там саудитам та їхнім союзникам протистоять в основному повстанці-хусити, що мають небагато важкої бронетехніки, що, крім того, дуже вразлива в умовах повного панування їхніх противників у повітрі. Відповідно саме через це Саудівська Аравія і зосеред-

ілася на закупівлі не кумулятивних, а осколково-фугасних боєприпасів, що якнайкраще підходять для враження живої сили та автомобільної техніки противника. Прикметним також є те, що тут знову бачимо приклад успішної співпраці у сфері військово-промислового комплексу між українськими та турецькими виробниками зброї – тепловізор Eye Lr S компанії «Aselsan», яким оснащується український протитанковий ракетний комплекс «Скіф», саме турецького виробництва.

ВИСНОВКИ

Головне завдання стратегічного партнерства України і Туреччини у сфері військово-промислового комплексу – об'єднати потужності оборонних комплексів обох країн для серійного виробництва нових зразків сучасного озброєння для власних армій. Це дозволить відійти від класичних контрактів з купівлі-продажу озброєнь до принципово нового рівня співпраці – синергії оборонних технологій і поєднання передових розробок Туреччини та України. Для України Туреччина – це стратегічний партнер, адже Туреччині вигідний курс на стримування російської агресії. Р.Т. Ердогану не вигідне посилення Росії доти, доки вони конфронтують на Близькому Сході. Саме тому Туреччина й надалі сприятиме підсиленню української армії. Більш того, Україна та Туреччина не мають одна до одної значних політичних та історичних претензій, а отже, немає жодних суттєвих гальмуючих факторів для подальшого зближення двох держав.

Бойові дії в районі Нагірного Карабаху між силами Азербайджану та Вірменії продемонстрували дивовижні можливості безпілотників в умовах сучасної війни. Надзвичайну цінність досвід даної кампанії представляє для України, оскільки, по-перше, демонструє успішні заходи з деокупації територій, а по-друге, підтверджує, що подібні технології може використовувати й армія будь-якої країни. Бої в Карабасі продемонстрували, що турецька зброя – боєприпаси і перемоги, а співпраця з Туреччиною є надзвичайно корисною для країни, що бажає відновити територіальну цілісність. Туреччина є надзвичайно важливою для України – особливо саме у військовій сфері. Туреччина як партнер має величезну кількість можливостей для

України – це архіважливий напрямок, підсумки роботи за яким обов'язково позначатимуться на майбутньому обох країн. Тому тут варто боротися за найкращі результати.

Денис МОСКАЛИК,
відділ зовнішньої політики Національного
інституту стратегічних досліджень

Список використаних джерел:

1. Москалик Д. Співпраця України та Туреччини у сфері військово-промислового комплексу в контексті стратегічного партнерства між двома країнами // Теоретичні та практичні аспекти соціально-економічних наукових досліджень. – Київ: Східноєвропейський центр наукових досліджень, 2020. – С. 77 – 79.
2. Бегма В., Рубель К., Філіп Д. Сучасні виклики для спеціальних експортерів України у ході реалізації військово-технічного співробітництва на світовому ринку озброєння // Стратегічна панорама. – 2018. – № 2. – С. 76 – 85.
3. Michelsen N., Colley T. The field of strategic communications professionals: A new research agenda for international security // European Journal of International Security. – 2019. – Vol. 4, No. 1. – P. 61 – 78.
4. Holbrook D. The challenge of conspiracy theories for strategic communications // RUSI Journal. – 2020. – Vol. 165, No. 1. – P. 26 – 36.
5. Goransson K., Fagerholm A.-S. Towards visual strategic communications: An innovative interdisciplinary perspective on visual dimensions within the strategic communications field // Journal of Communication Management. – 2018. – Vol. 22, No. 1. – P. 46 – 66.
6. Москалик Д. Використання досвіду бойових дій в Нагірному Карабасі восени 2020 в контексті співпраці України та Туреччини у сфері військово-промислового комплексу // Тези доповідей XVI Міжнародної науково-практичної конференції «Військова освіта і наука: сьогодення та майбутнє» / за заг. ред. І. Толока. – Київ: ВІКНУ, 2020. – С. 50 – 52.
7. Міхненко А. Військово-технічна співпраця України та Туреччини: між США та Росією [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://lb.ua/world/2019/05/27/427902_vijskovotehnichna_spivpratsya.html (дата звернення: 27.10.2020).
8. Корвети та ударні безпілотники – Міноборони уклало прямі угоди з турецькими компаніями, – Андрій Таран [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.mil.gov.ua/news/2020/12/14/korveti-ta-udarni-bezpilotniki-minoboroni-uklalo-priami-ugodi-z-tureczkimi-kompaniyami-andrij-taran/> (дата звернення: 14.12.2020).
9. Минобороны Украины заключило прямой договор с турецкими компаниями о производстве корветов и беспилотников [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://dumskaya.net/news/minoborony-zaklyuchilo-priamoy-dogovor-s-tureck-132905/> (дата звернення: 14.12.2020).
10. Украина и Турция подписали соглашения на поставку корветов и ударных БПЛА [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://petrimazepa.com/ukraina_i_turciya_podpisali_soglasheniya_na_postavku_korvetov_i_udarnykh_bpila (дата звернення: 14.12.2020).
11. Данильченко К. «Щит Чорного моря»: наша оборона [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://petrimazepa.com/schit_chernogo_morya_nasha_oborona (дата звернення: 14.12.2020).
12. Данильченко К. Военно-промышленный комплекс: как казаки с турками сотрудничали [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://petrimazepa.com/voenno_promyshlennyy_kompleks_kak_kozaki_s_turkami_sotrudnichali (дата звернення: 20.01.2021).
13. Данильченко К. Что там с нашим ВПК: октябрь и начало ноября [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://petrimazepa.com/chto_tam_s_nashim_vpk_oktyabr_i_nachalo_noyabrya (дата звернення: 20.01.2021).
14. Вооруженные силы Украины и Турции договорились о сотрудничестве до 2020 года [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://petrimazepa.com/news/ukraine-and-turkey-have-agree> (дата звернення: 20.01.2021).
15. Збройні Сили України й Турецької Республіки підписали Імплементаційний план військового співробітництва до 2020 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.mil.gov.ua/news/2016/05/17/zbrojni-sili-ukraini-j-tureczkoi-respubliki-pidpisali-implementacijnij-plan-vijskovogo-spivrobotnictva-do-2020-roku-/> (дата звернення: 24.03.2021).
16. Танкісти оснащуються іноземною технікою [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pivnich.org.ua/894-tanksti-osnaschuyutsya-inozemnoyu-tehnikoju.html> (дата звернення: 24.03.2021).